

נז

כצבי

סימן ג

ר ין

סימן ג

דבש מלח וסוכר באכילת המוציא בראש השנה

פרק א: המלחת קרבנות ובשר במלח או בסוכר

פרק ב: הבאת מלח או סוכר לשולחן והטבלת הפת בהם

פרק ג: הטבלת פרוסת המוציא בראש השנה בדבש ובמלח או רק בדבש

פרק ד: הטבלת פרוסת המוציא והתפוח בדבש או בסוכר

נהגו בכל תפוצות ישראל לאכול בליל ראש השנה תפוח בדבש לסימנא טבא, כמובא בדברי הטור והרמ"א (או"ח סי' תקפג סע' א) "יש נוהגים לאכול תפוח מתוק בדבש ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה". ובמשנה ברורה (שם ס"ק ג) הוסיף: "יש נוהגים לטבל [פרוסת] המוציא בדבש".

ויש לעיין האם כאשר אדם נמצא במקום שאינו יכול להשיג דבש, ניתן להמשיך בקיום מנהגים אלו גם בהטבלת התפוח או פרוסת המוציא בסוכר ואו בכל דבר מתוק אחר, לסימן שתתחדש שנה מתוקה. או שהסימן הוא בדבש דווקא, ולא בכל דבר אחר.

ובתוך כך צריך עיון, האם בראש השנה מטבילים את פרוסת המוציא גם במלח, כנהוג בכל ימות השנה, וגם בדבש לסימנא טבא. או שאין לעשות כן, היות והמלח סותר את המתיקות שב"סימן" הטבלת הפרוסה בדבש, ולכן יש להטביל את הפרוסה בדבש בלבד וכך נהג אבי מורי ז"ל. ואילו מורי חמי ז"ל היה מטביל את פרוסת החלה במלח ובדבש. לבירור הדברים, יש לדון האם סוכר יכול לשמש כתחליף למלח בהמלחת הקרבנות, במליחת בשר, ובהטבלת פרוסת המוציא במלח, כדלהלן.

פרק א: המלחת קרבנות ובשר במלח או בסוכר

- א -

מליחת הקרבנות במלח

קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בְּמֶלַח תִּמְלֹחַ וְלֹא תִשְׁבֵּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹקֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תִּקְרֵיב מֶלַח, ש"אי אפשר לקרבנות בלא מלח", וכפי שנפסק ברמב"ם (איסורי מזבח פ"ה הי"א) "מצות עשה למלוח כל הקרבנות,

בסוגיית הגמרא במסכת מנחות (כ, א) למדו מהפסוק (ויקרא ב, יג) "וְכָל"

נח

ר ין

סימן ג

כצבי

קודם שיעלו למזבח, שנאמר על כל קרבןך תקריב מלח. ומצוה למלוח הבשר יפה יפה, כמולח בשר לצלי שמהפך את האבר ומולח, ואם מלח כל שהוא אפילו בגרגיר מלח אחד כשר". בטעם מצוה זו מצאנו חמישה הסברים בדברי המפרשים:

[א] רש"י (ויקרא שם) כתב: "מלח ברית, שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח, וניסוך המים בחג". כלומר, הקב"ה כרת ברית עם המלח בששת ימי בראשית, שישתמשו בו להקרבת הקרבנות, ולכן יש למלוח את כל הקרבנות במלח, לקיים את הברית.

[ב] הרמב"ן (ויקרא ב, יא) כתב: "ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם ה' תפל מבלי מלח, כטעם (מלאכי א, ח) הִקְרִיבֶהוּ נָא לְפָתְחָךְ". ורבנו בחיי (שם) הוסיף בביאור הדברים: על דרך הפשט, טעם המלח בקרבנות לפי שלא יהיה דרך כבוד בקרבן השם שיהיה תפל מבלי מלח, ולמדה תורה דרך ארץ (ברכות נח, א) דמלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, וכדרך הִקְרִיבֶהוּ נָא לְפָתְחָךְ". וטעם זה הובא בספר החינוך (מצוה קיט) "כי משרשי מצות הקרבן להכשיר ולהיישיר נפש המקריב אותו, ועל כן לעורר נפשו של מקריב נצטווה בהקרבת דברים הטובים והערבים והחביבים עליו, וכמו שכתבנו למעלה. והמלח בו גם כן מהשורש הזה, כדי שתהיה אותה פעולה שלימה, לא תחסר לפי הנהגת האדם דבר, כי אז יתעורר לבו אליו יותר, כי כל דבר מבלי מלח לא יערב לאיש לא טעמו ולא אף ריחו".

[ג] הרמב"ן ורבנו בחיי הביאו את טעמו של הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פרק מו) "כי מנהג עובדי עכו"ם להרחיק המלח מן הקרבנות ומואסים בו ולא יקריבוהו כלל, מפני שהמלח בולע הדם, והרחיקוהו כדי שלא ילך אפילו טיפה מן הדם לאיבוד, כל כך היו נמשכים אחר מאדים וכוחותיו. וכדי להרוס כוונתם [של עובדי ע"ז] תצוה התורה לא תשבית מלח".

[ד] בספר החינוך (שם) כתב טעם נוסף: "ומלבד זה יש במלח ענין אחר, רומז כי המלח מקיים כל דבר ומציל על ההפסד והריקבון. וכן במעשה הקרבן ינצל האדם מן ההפסד, ותישמר נפשו ותישאר קיימת לעד". וכדבריו כתב רש"י הירש (ויקרא ב, יג) "המלח מסמל אי השתנות, סוגר בעד הדבר מכל השפעות חיצוניות".

[ה] הכלי יקר (שם) כתב עוד טעם: "כדי להמליך את הקב"ה על כל ההפכים הנראים בעולם, וגרמו לרבים לצאת למינות לומר מהתחלה אחת לא יצאו שני הפכים. והנה מלח יש בטבעו דבר והפכו, כי יש בו כח האש והחמימות, ותולדות המים. עד שאמרו חכמי הקבלה שהוא כנגד מידת הדין ומידת הרחמים. על כן נקרא ברית אלקיך, כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה' להשליטו על כל ההפכים".

- 2 -

מליחת הקרבנות בסוכר

בשז"ת הלכות קטנות (ח"א סימן ריח) נשאל רבי יעקב חאגיז, מרבני ירושלים

ר ין

סימן ג

כצבי

נמ

אמנם המנחת חינוך (מצוה ק"ח אות יב) חלק על ההלכות קטנות וכתב: "כבר כתבתי לעיל דאינו דבר ברור, דאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש עי' זבחים צ"ו". כלומר, לדעת המנחת חינוך אין היתר להקריב סוכר במקום מלח, כי אין קיום מצות הקרבת מלח דוחה את איסור הקטרת דבש על המזבח, היות והכלל "אין עשה דוחה לא תעשה" לא נאמר במקדש.

- ג -

ונראה לרד"ק בשאלה האם מותר למלוח קרבן בסוכר, על פי הנימוקים השונים בטעם המצוה למלוח קרבנות במלח.

ואמנם דברי ההלכות קטנות שהתיר כשאין מלח למלוח קרבנות בסוכר, מתאימים עם טעמו של הרמב"ן, שצריך להקריב את הקרבנות עם מלח "מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם ה' תפל מבלי מלח", ולכן כאשר אין מלח, צריך להקריב את הקרבן עם סוכר, כדי שלא יהיה לחם ה' תפל, כי יש צורך בתבלין עם הקרבן.

ודבריו מתאימים גם עם טעמו של ספר החינוך, שהמלח מקיים כל דבר ומציל מהפסד וריקבון, ולכן מקריבים את הקרבנות עם מלח לרמוז ש"במעשה הקרבן ינצל האדם מן ההפסד, ותישמר נפשו ותישאר קיימת לעד". שהרי גם הסוכר הוא מעמיד ומשמר את האוכל מהפסד וריקבון, וגם בו יש רמז לאדם שבמעשה הקרבן "ינצל מן ההפסד, ותישמר נפשו ותישאר קיימת לעד".

לפני כמאתים שנה, האם היה מותר למלוח את הקרבן בסוכר, והשיב: "הסוקא"ר הוא מלח גמור שמעמיד הדברים זמן רב, ואל תתמה שהוא מתוק שכל הדברים יש כיוצא. הלא תראה ברימונים מתוקים וחמוצים, ולימוניש, ונאראנגאש, ושיריזאש, וגינדאש, גם יש מלח מתוק, ומלוח. סוף דבר המעמיד נקרא מלח ברית עולם. וקיומו שבעלי הקימ"א [הכימיה] אומרים שבכל יש בהם מלח, ובקנה הצוקא"ר שמביאים ממצרים קרוב לשורשו הוא מלוח, וכן בראשו והאמצעי שלם". ומבואר בדבריו שכל חומר "מעמיד" ו"משמר", נקרא "מלח ברית עולם", וגם בסוכר יש משהו מן המלח, ולכן גם סוכר נחשב כמלח, ורשאי למלוח בו את הקרבנות.

ומוסיף ההלכות קטנות: "ואם תאמר, היאך ימלחו הקרבן בצוקא"ר, והתורה אמרה (ויקרא ב, יא) כִּי כָּל שְׂאֵר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר לֶה". ואם כן בהקרבת הסוכר על הקרבנות עובר לכאורה על איסור הקטרת דבש על המזבח. ותירץ: "כי קא מבעיא היכא דאין שם מלח, אי אתי עשה דבמלח תמלח ודחי לא תעשה דכל דבש". כלומר, איסור "כל שאר וכל דבש לא תקטירו לה", נאמר כאשר הקריב את הקרבן עם מלח, ורוצה להקטיר גם שאור ודבש. אך כאשר אין מלח, ורוצה להקריב את הקרבן עם סוכר במקום המלח, דוחה מצות עשה של הקרבת הקרבנות עם מלח, שמקיימו על ידי ההקרבה עם סוכר, את איסור הלא תעשה של "כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה".

ס

ר ין

סימן ג

כצבי

אולם טעמו של רש"י, שהקב"ה כרת ברית עם המלח בששת ימי בראשית, שישתמשו בו להקרבת הקרבנות, והיא הסיבה שיש למלוח את כל הקרבנות במלח, לקיים את הברית - אינו מתאים כלל בשימוש בסוכר.

וכן טעמו של הרמב"ם, שנצטווינו להרוס כוונת עובדי עבודה זרה שהרחיקו את המלח מקרבנותיהם כיוון שהוא שואב את הדם, לא מתאים לענין הסוכר, שלכאורה אינו שואב את הדם כמו מלח.

ואף טעמו של הכלי יקר, שיש בטבע המלח "דבר והפכו", ולכן נצטווינו להקריבו "כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה' להשליטו על כל ההפכים", לכאורה אינו מתאים בסוכר, שאין בו "דבר והפכו"^א.

- ד -

הבשר בשר לאכילה על ידי מלח או סוכר

במסכת חולין (ק"ג, א) אמר שמואל: "אין הבשר יוצא מידי דמו, אלא אם

כן מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה". וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד ס"י סט סעי' ד) שמחוייבים למלוח כל בשר לפני בישולו ואכילתו: "יפור עליו מלח שלא ישאר בו מקום מבלי מלח, וימלח כדי שלא יהא ראוי לאכול עם אותו מלח, ואינו צריך להרבות עליו מלח יותר מזה. ומולחו משני צדדים", ובהמשך דברי השו"ע מפורטים יתר דיני מליחת בשר.

והנה בשו"ת הלכות קטנות, סיים את תשובתו [המובאת לעיל אות ב] לאור חידושו שהסוכר נחשב "מלח גמור", שכן דבר "המעמיד" נקרא "מלח ברית עולם", וגם בסוכר יש משהו מן המלח: "ונפקא מיניה גם בזמן הזה, באם שכחו ומלחו בשר בצוקר ובשלוהו כך, דיש לצדד להקל כגון אם יש שישים נגד החתיכה, דמותרת החתיכה כדעת המחבר ביו"ד (ס"י ס"ט ס"א)". וכוונתו לומר, שאם בישלו בשר שלא נמלח במלח, נחלקו המחבר והרמ"א, האם כאשר יש בתבשיל שישים יותר מחתיכה זו, מתבטלת החתיכה האסורה, והתבשיל מותר. המחבר פסק בשו"ע (יו"ד

^א. שיעור זה התפרסם בקובץ המאור (תשרי-חשוון תשע"ג), ונתכבדתי במכתבו של ידידי רבי יהודה ליב גראנער, מזכיר כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש, שפורסם בגליון הבא של קובץ המאור:

אודות מליחת הקרבנות בסוכר, להעיר מאור התורה לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע (פרשת ויקרא ת, א: כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה, אפ"ל מפני שהדבש מתוק ביותר והוא מורה על התענוג, ע"כ אינו ראוי לקרבן ע"ג המזבח, שע"ג המזבח העיקר בחי' ביטול דוגמת מצה לחם עוני, משא"כ התענוג. ובשל"ה בתוכחת מוסר מפרשת ויקרא בשם ר' מנחם הבבלי טעם מצוה זו מדקאמר תקטירו ולא תקריבו ללמד שעם הקרבן צריך הכנעה כדי שיהי' לרצון, והשאור והדבש היצר נמשך אחריהם ומגביהים עצמם בטבע, והכפרה תלוי' בהכנעה. ובאוה"ח שמות: כי כשנאמר וכל דבש לא תקטירו כל מיני מתיקה בכלל (כדפירש"י והחינוך וכמ"ש במל"מ רפ"ה מהלכות איסור מזבח מכמה מקומות בגמרא ופוסקים שנכלל בכלל דבש שענינו המתיקות).

ר ין

סימן ג

כצבי

פא

סי' סט סעי' יא) "בשר שנתבשל בלא מליחה, צריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד אותו בשר ואז מותר הכל". וכתב הרמ"א על דבריו: "ויש אוסרים אותה חתיכה אפילו בדאיכא שישים נגד החתיכה". וחידש ההלכות קטנות, שאם בישלו בשר שלא נמלח במלח אבל פיזרו עליו סוכר [כפרטי דיני מליחה], יש להקל כדברי המחבר, ולהתיר את התבשיל, אם החתיכה מתבטלת בשישים כנגדה.

ובשו"ת מנחם משיב (סימן כד) הביא את הוראת הבית יצחק (ח"ב יו"ד סימן כו) שהתיר בשר שנמלח בסוכר, והעיר על דבריו: "ובשם הרב מזמור לדוד, והשמטות לספר ישרי לב, וספר רוח חיים התירו מליחה בצוקער [סוכר]. ובתשובות אבני נזר ח"ב או"ח בהשמטות להלכות פסח סימן תקל"ב כתב ששמע מפי הרב ר' משה אבד"ק לאדז' שנמצא בספרי הרופאים שצוקער הוא מלח, וכן שמע מפי ר' אליעזר ששמע מפי חותנו מליסא שמלחו בשר עם צוקער".

- ה -

לעומתם, רבים מהפוסקים שללו מכל וכל את האפשרות למלוח בשר בסוכר.

בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סימן ד) נשאל האם יש להתיר לאשה חולה שנאסר עליה לאכול מאכלים עם מלח, לאכול בשר שנמלח בסוכר, וכתב: "דבר זה ישתקע ולא יאמר, איבעית אימא קרא,

ואיבעית אימא סברא. כי מלבד שלא נזכר בתלמוד דבר זה, הנה זיל קרי בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים, דכולהו נקטי שאין לבשר תקנה לאכלו אלא רק ע"י מלח או צליה, וכמו שכתב מרן ז"ל בשו"ע יו"ד סי' ס"ט סעיף כ"א, במקום שאין המלח מצוי יצלה הבשר עד שיזוב כל דמו, ואחר כך יבשלהו, ולא אתמר תקנה זו דסוכ"ר או דבר אחר. ואיבעית אימא סברא, הנה ידוע הוא מה שמועיל המלח להכשיר הבשר הוא מטעם כי קיימא לן שטבע המלח להוציא הדם מן החתיכה, מפני שהוא חריף ומחמם ומרתיח את הבשר, והדם שבתוכו זב לחוץ, וכנזכר בלבוש ובפוסקים, והסוכ"ר אין בו טבע לחמם ולהרתיח, ואיך יועיל להפליט את הדם מן הבשר. וכן כתב רבינו הרא"ה ז"ל בספר החינוך, מצוה קי"ח וז"ל, ולא מצאו תחבולה להוציא הדם אלא במלח, שהוא שואב הדם ומייבשו בטבע, וכחו רב ונכנס בבשר, עי"ש. הרי להדיא כתב שאין תקנה אלא רק במלח מטעם האמור, והדברים פשוטים". והוסיף הרב פעלים: "ויפה אמרו החכמים שהכלים [שנתבשל בהם הבשר שנמלח בסוכר] צריכים הגעלה, ובודאי אותו ת"ח שהורה זאת [שאפשר לאכול בשר לאחר שנמלח בסוכר] צריך כפרה, שנבהל להשיב לענין מעשה בדבר חידוש כזה, שאין לו עיקר לא בסברה ולא בתלמוד".

ועל דברי ההלכות קטנות שהתיר למלוח קרבנות בסוכר, כתב הרב פעלים שאין לדמות המלחת קרבנות במלח להמלחת בשר במלח: "אך בענין הקרבן

סב

ר ין

סימן ג

כצבי

לא הוצרך המלח בו כדי להפליט הדם, אלא נרצה המלח כקרבן, מפני שהמלח טבעו להעמיד ולקיים כל דבר, ומציל הדבר מן ההפסד ורקבון. ולכן משימים אותו בקרבן להורות וללמד, שע"י הקרבן יהיה האדם מוצל מן ההפסד, ונשמתו נשמרת ונשארת קיימת לעד, וכמו שכתב בספר החינוך, ולכן כתיב מלח ברית. ולהכי סבר מהר"י חאגיז, שיועיל הסוכר בקרבן במקום מלח, מפני שהוא דן מסברא דנפשיה, שהסוכר טבעו להעמיד הדברים ולקיימם, וכמו שכתב להדיא שהסוכר הוא מלח גמור שמעמיד הדברים זמן רב, וכן כתב בסוף דבריו המעמיד נקרא מלח ברית עולם וקיומו, הרי להדיא דן את הסוכר לענין זה דווקא. ובודאי גם הוא יודה דאין בטבעו להפליט ולחמם ולהרתיח את הבשר, ולכן הוא עצמו לא כתב דין זה של סוכר לענין מליחת בשר לאכילה, שהוא דין השייך בזמן הזה, אלא כתבו לענין קרבן דווקא".

גם אם לענין הקרבת הקרבנות יש סברא להתיר להקריבם עם סוכר, כי יש צורך להקריב את הקרבן עם חומרים המעמידים ומצילים אותו מן ההפסד, ואף סוכר הוא חומר משמך. אולם מליחת הבשר קודם אכילתו נועדה לשאוב ממנו את הדם [האסור באכילה], וסוכר לא עונה על צורך זה, ומשום כך אין כל צד להתיר אכילת בשר שלא נמלח במלח אלא בסוכר.

וכדעת הרב פעלים כתב להלכה האדמו"ר מצאנז בשו"ת דברי חיים (יו"ד ח"א סימן כה) "לפענ"ד גם הוא

[ההלכות קטנות] לא אמר רק דמותו למלוח קרבן בסוקר דמקיים בזה מצות ברית מלח, שהוא עצמו דבר המקיים כמו מלח ממש. אבל להפליט בשר בעיני דוקא מידי שמרתיח ומחמם, ובוזה יפלוט הדם לא זולת וכל דבר שאינו מחמם כמו צוקר. ואם כן ודאי דצוקר שאינו נתחמם וגם אינו חזק וחרף, בוודאי שאינו מוציא דם, וזה ברור למבין. ואם כן בוודאי גם תשובת הלכות קטנות הנ"ל מודה דאסור למלוח בשר בסוקר, רק לקרבן מקיים מצות ברית מלח".

- 1 -

באמור לעיל, הרב פעלים והדברי חיים הבינו שהסוכר אינו שואב את הדם כמו מלח, ולכן אסרו להכשיר את הבשר לאכילה על ידי סוכר כתחליף למלח.

אולם בספר עיקרי דינים (הלכות שבת או"ח סי' יד סע' לח) כתב: "המחברים הקדמונים היו קורים הצוקער בשם מלח אינדיינו. ומכאן גם כן הוכחה לפסק הרב הלכות קטנות, דפסק דהצוקער נדון כמלח ממש לענין מליחת הקרבנות. ולא לחינם נקרא מלח אינדיינו, דכוחו שוה לשאוב הלח. וממילא נלע"ד דבמקום שאין שם מלח, אין שום פקפוק למלוח בצואקרו. ומפורש בדבריו שגם לסוכר יש תכונה לשאוב את הדם, ועל כן אפשר להשתמש בו במקום מלח כדי להוציא מהבשר את הדם" [וסיים את דבריו: "ואפשר שברוב פשיטותו לא דבר בו מרן בשו"ע יורה דעה סוף סימן ס"ט"].

ר ין

סימן ג

כצבי

סג

נמצא כי נחלקו הפוסקים האם סוכר שואב את הדם, או לא. לדעת הרב פעלים והדברי חיים, הסוכר אינו שואב את הדם מהבשר, ולכן לא ניתן להשתמש בו לצורך הכשרת הבשר לאכילה. אך לדעת עיקרי דינים, הסוכר שווה למלח בתכונתו לשאוב את הדם מהבשר, ולכן במקום שאין מלח מותר להכשיר את הבשר לאכילה באמצעות הסוכר.

ומעתה נראה כי לדעת עיקרי הדינים שסוכר שואב את הדם, כמלח, מיושבת הוראת ההלכות קטנות למלוח קרבנות בסוכר, גם לטעמו של הרמב"ם, שנצטוונו להרוס כוונת עובדי עבודה זרה שהרחיקו את המלח מקרבנותיהם בגלל שהוא שואב את הדם, שהרי לדעתו גם הסוכר שואב את הדם כמו מלח, ואם כן גם בהקרבנות קרבנות עם סוכר יש בכדי "להרוס כוונת עובדי עבודה זרה" שאינם מקריבים קרבנות עם דברים השואבים את הדם, ולכן מותר "למלוח" קרבנות עם סוכר.

- ז -

הלכה למעשה בנדון הכשרת בשר לאכילה על ידי סוכר, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן לה) דברים נוקבים נגד המקילים בזה: "על אודות מה שכתב לי ששמע מכמה בני תורה שהגאון הגרצ"פ פרנק הורה להכשיר בדיעבד בשר שנמלח בטעות בצוקער ובישלוהו. אגיד לו בפה מלא שברור בעיני כי עדות שקר העידו, ולהד"מ הדבר. ואותה ההוראה שהורה

העיקרי הדינים על פי מה שראה בהלכות קטנות שכתב שהצוקר נדון כמלח ממש לענין מליחת הקרבנות, שהוא הדין נמי לענין מליחת בשר במקום שאין שם מלח אפשר למלוח בצוקר, כבר מחו ליה מאה עוכלי בעוכלא גדולי האחרונים והזהירו באזהרה חמורה שלא להורות על פיה בשום פנים, ולא לעשות ממנה כל סניף שהוא. ומה גדול הוא כוחו וזכותו של אותו גאון וצדיק הגר"ח פלאגי כפי שמשתקף לנו בספרו רוח חיים. שהגם שמתחילה סבר והורה גם כן להתיר הבשר שנמלח בצוקער בסברו להסתמך על ההלכות קטנות ועיקרי הדינים, מכל מקום לאחר שהוגד לו דמחכי [מלשון חוכא, גיחוך] עלה בהוראה זו דאין הסוכר שואב את הדם כמו המלח, ולא דמי להיא ההלכות קטנות דהוא לקרבן איתמר, חגר עוז בנפשו לחזור מהיתרו ולחזק ידי האוסרים בסברא ובגמרא".

ומסכם הציץ אליעזר: "זאת תורת העולה מכל האמור, שאסור בהחלט למלוח הבשר בצוקער, ואפילו בדיעבד אם עברו ומלחו הבשר בצוקער ובישלוהו, הבשר טריפה והכלים טעונים הכשר. ומאידך, אם מלחו הבשר בצוקער ונודע הדבר לפני שבישלוהו, אין לאסור את הבשר כלל, אלא יש להורות גם לכתחילה לחזור ולמלוח הבשר במלח כדת וכדין".

וכן פסק למעשה בשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן ב) לאחר שדן בדברי הפוסקים שהובאו לעיל: "העיקר לדינא כדברי רוב האחרונים שהעלו לאסור בהחלט למלוח הבשר ולהכשירו בסוכר".

כצבי

סימן ג

ר ין

פד

לסיכום: בשו"ת הלכות קטנות חידש שגם סוכר כשר להבאה עם הקרבנות כאשר אין מלח, והמנחת חינוך חולק עליו.

והוסיף ההלכות קטנות, שגם כאשר נמלח בשר על ידי סוכר, מותר לאוכלו בדיעבד כאשר נתבטל בשישים בתבשיל. וכדבריו פסקו בשו"ת מנחם משיב, בשו"ת אבני נזר ובספר עיקרי הדינים.

אולם בשו"ת רב פעלים ובדברי חיים, אסרו בשר שהוכשר לאכילה על ידי סוכר, וכדבריהם פסקו לדינא בשו"ת ציץ אליעזר וביביע אומר.

פרק ב: הבאת מלח או סוכר לשולחן והטבלת הפת בהם

[לחם] ובצע להדיא. אמרו ליה, הדר מר משמעתיה [האם חזר בו ממה שאמר שאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן]. אמר להו, לית דין צריך בשש"ו. ופירש רש"י: "בשש, עיכוב. כלומר, פת נקיה היא זו, ואין צריכה ליפתן". ומתבאר שאם הפת "נקיה", מותר לבצוע אותה גם ללא מלח. ומתוך כך כתבו התוספות (שם ד"ה הבא) "ואנו אין אנו רגילים להביא על השולחן לא מלח ולא ליפתן, משום דפת שלנו חשוב, והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש"ו.

וכן נפסק להלכה בשו"ע (או"ח סי' קסז סעי' ה) "לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן (כמו שפי' רש"י כל דבר הנאכל עם הפת) ללפת בו פרוסת הבציעה. ואם היא נקיה [כגון פת חטים וכהאי גוונא, משנה ברורה שם] או שהיא מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו, או נתכוון לאכול פת חריכה [יבשה], אינו צריך להמתין".

ולפי זה, בזמנינו שבדרך כלל אוכלים פת "נקיה", או לחמים המתובלים כבר

- ח -

במסכת ברכות (מ, א) אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא "אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד". ובטעם הדבר כתב רבנו מנוח בחידושו על הרמב"ם (הלכות ברכות פ"ז ה"ג) "מפני כבוד המוציא שיהיה נאכל יפה ולא יקוץ בו". והמשנה ברורה (סימן קסז ס"ק כז) הביא את דברי רבנו מנוח וכתב טעם נוסף: "ועוד, כדי שלא יצטרך אחר כך להפסיק בין ברכה לאכילה לבקש מלח ותבלין, דאסור לכתחילה".

ומבואר שיש חיוב להגיש על השולחן מלח, כדי שניתן יהיה למלוח בו את הפת, משום כבוד הברכה "שיהיה נאכל יפה ולא יקוץ בו". או כדי שלא יצטרך להביא מלח לאחר שיברך קודם שיאכל את הפת [ולהפסיק בין הברכה לאכילה].

אולם בהמשך סוגיית הגמרא מסופר כי "רבא בר שמואל איקלע לבי ריש גלותא, אפיקו ליה ריפתא [הביאו לפניו

ר י

סימן ג

כצבי

סה

במלח, מעיקר הדין אין צורך לטבל אותם במלח.

הנשים להכין מלח בשולחן. וידוע שאשתו של לוט היתה נציב מלח על אשר לא רצתה להביא מלח על השולחן".

- ט -

- י -

הנחת מלח על השולחן

אמנם כתבו התוספות בהמשך דבריהם: "מיהו רבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השולחן, כדאיתא במדרש כשישראל יושבים על השולחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות, השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגין עליהם". ונשמע מדברי המדרש המובא בתוספות, שגם במקום שאין חיוב להביא מלח לשולחן כדי למלוח בו את הפת, יש לדקדק להביאו על השולחן כדי להזכיר את ברית המלח, על מנת שזכות הברית תגן עלינו מקטרוג השטן.

הטבלת פרוסת המוציא במלח

יחד עם זאת, למרות שמעיקר הדין בשו"ע וברמ"א, הבאת המלח לשולחן לא נועדה לטבל בו את הפת, אלא לזכרון הקרבנות ולהגן מפני הפורענות, כתב המג"א (שם ס"ק טו) "וכתבו המקובלים לטבל פרוסת הבציעה במלח". וביאר המחצית השקל: "וכתבו המקובלים דלטעם השו"ע סגי באם הוא מונח על השולחן, אע"ג שאינו מטבל בו הבציעה דהא הוא פת נקי, אבל המקובלים כתבו לטבל". ודין זה הובא בבאר היטב (ס"ק ז) בשם האר"י הקדוש "על דרך הנסתר צריך מלח אפילו על פת נקי", והוסיף: "וכתבו המקובלים דיטבול פרוסת המוציא במלח ג' פעמים". ובערוך השלחן (סימן קסז סע' יב) כתב: "והמקובלים הזהירו בזה לטבול פרוסת המוציא במלח, וכן נוהגים כל יראי אלוקים".

הבית יוסף (שם) כתב טעם נוסף להבאת המלח על השולחן, אע"פ שאין בו צורך לטבל את הפת: "ובשבלי הלקט (סי' קמא) כתוב מה שנהגו לבצוע על המלח פירשו הגאונים, לפי שהשולחן נקרא מזבח וכתוב במזבח (ויקרא ב, יג) על כל קרבןך תקריב מלח". וכן נפסק להלכה ברמ"א (שם) "ומכל מקום מצוה להניח על כל שולחן מלח קודם שיבצע, כי השולחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר על כל קרבןך תקריב מלח (ב"י בשם שבלי הלקט), והוא מגן מן הפורעניות (תוספות והגהות אשרי פרק כיצד מברכין)".

בספר קרית חנה דוד (סימן מט) כתב שיש לכוין בשלשה טיבולים במלח "ה' מלך, ה' מלך ה' ימלך, ששלשה הויות יעלה חשבונם גימטריא מל"ח, שהוא דין למתקן בשלשה הויות. והנה אמרו רבותינו ז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, מזל"א יעלה מספרו שלשה הויות, שהם בגימטריא מזל"א, שהוא גימטריא לח"ם. לומר דלחם תלוי במזל"א,

ובספר כף החיים (או"ח סי' קסז אות מ) הוסיף: "ומצוה זו מוטלת על

פו

ר ין

סימן ג

כצבי

ולכך יכוון בה' מלך ג' פעמים, להורות דלחם תלוי במזל וה' הוא המנהיג המזל"א שהוא גימטריא שלשה הוי"ות, כדכתיב והעושר והכבוד מלפניך, וכתיב ואתה מחיה את כולם".

רמז נוסף לטבילת הפת במלח ג' פעמים, יש לומר על פי דברי בעל הטורים על הפסוק (ויקרא ב, יג) "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח", שכתב: "ג' פעמים הזכיר מלח בפסוק, משום דבג' מקומות המלח נתון, בלשכת המלח, ועל הכבש ועל המזבח (מנחות כא, ב) ". ואולי כנגד ג' המקומות שהיה מלח בבית המקדש נהגו לטבול הפרוסה ג' פעמים.

- יא -

הנחת סוכר על השולחן והטבילת הפרוסה בו

ומעתה יש לדון, האם כאשר אין מלח בנמצא, צריך להניח במקומו סוכר על השולחן ולטבל בו את הפת.

בשאלה זו דן הבן איש חי בשו"ת תורה לשמה (סימן תק) וכתב: "מה שצריך להביא מלח על שולחנו של אדם הוא מפני שהשולחן דוגמת המזבח שמקריבים עליו קרבנות, והאכילה היא דוגמת הקרבן. ולכן כמו דכתיב גבי קרבן על כל קרבן תקריב מלח, ולא תשבית מלח ברית אלקיך מעל מנחתך, כן צריך שיהיה המלח מונח על השולחן, ויטביל פרוסת המוציא במלח. והנה הגם שלענין היתר הבשר ותיקונו מן הדם הבלוע בו, אי

אפשר להיות כי אם במלח שכוחו להפליט הדם. וליכא דבר אחר תמורתו, כי אם רק האש דמשאב שאיב הדם. עם כל זאת, לענין הקרבן דלא הוצרך המלח להפליט איזה דבר, דהא אפילו במנחה צריך להקריב מלח, ורק הוצרך המלח להורות על קיום הדבר והעמדתו, דאפשר לומר אי איכא מידי שיועיל בקרבן תמורת המלח, דהוא הדין שיועיל גם בשולחן. והרי ההלכות קטנות המציא דין חדש שיועיל הסוקר בקרבן תמורת המלח, ואם כן לפי סברתו נראה שגם בשולחן יועיל".

ב'לומר, לדעת הבן איש חי המבוארת בדבריו בשו"ת רב פעלים [לעיל אות ה] יש הבדל בין הכשרת בשר מהדם הבלוע בו, שהיא במלח בלבד, כי רק המלח שואב את הדם. לבין הקרבת הקרבנות, שהצורך להביאם עם מלח נועד "להורות על קיום הדבר והעמדתו", ולכן אפשר להביא עמהם גם דבר אחר שהוא "מעמיד ומשמר" במקום המלח. ואם כך, ניתן להסתמך איפוא, על חידושו של ההלכות קטנות [אות ב] שהתיר להביא סוכר עם הקרבנות, ולהביא לשולחן סוכר במקום מלח, שהרי הסוכר מועיל בקרבן כמו המלח.

ובדבריו פסק בספר שערים המצויינים בהלכה (סימן מא סע' ד) "להביא על השולחן מלח. וכשאינו לו מלח מקיים מצוה זו גם בצועקר, כמש"כ בשו"ת הלכות קטנות (סי' ריח) דמותר למלוח הקרבנות בצועקר, דנדון כמו מלח מפני שמעמיד הדבר ומקיים, ולכן נקרא נמי

ר ין סימן ג: **כצבי** **פז**

שהטעם הוא כדי למתק הדין, והסוכר אינו דין לא בשמו ולא בטעמו, לא כן המלח או הלחם. אמנם מה שכתב היפה ללב דבסעודה של חתונה יניח סוכר על השולחן לטבול בו פרוסת המוציא לסימנא טבא, יש לעשות זה אחר שיטבול פרוסת המוציא במלח למתק הדין, אחר כך יחזור ויטבול אותה בסוכר לסימן טוב, אבל לא כמו שכתב בסוכר לבדו, כי זה אינו נכון.

ברית מלח עולם. וכן כתב בשו"ת דברי חיים. ועיין בחינוך (מצוה קיט) טעם מליחת קרבנות לפי שהמלח מקיים הדבר ומציל מן ההפסד לרמזו כי במעשה הקרבן ינצל האדם מן ההפסד. וצוקער ג"כ מקיים הדבר.

ואילוי לענין הטבלת פרוסת המוציא בסוכר, הכף החיים (סי' קסז אות לז) כתב: "ומה שכתב היפה ללב (אות י) דאם אין לו מלח יטבול בסוכר אחר, אינו נראה. דמה שייך סוכר במקום מלח בענין זה, כיון

לסיכום: בזמנינו שבדרך כלל אוכלים פת "נקיה", או לחמים המתובלים כבר במלח, מעיקר הדין אין צורך לטבל אותם במלח. אולם נהגו להביא מלח לשולחן לזכרון הקרבנות ולהגן מפני הפורענות.

וכתבו המקובלים שיטביל את הפת במלח ג' פעמים.

ובאשר אין בנמצא מלח, לדעת התורה לשמה והשערים המצויינים בהלכה, יביא לשולחן סוכר במקום המלח. אולם הכף החיים, כתב שאין טעם להטביל את הפת בסוכר ורק בסעודת חתונה יטביל את הפת בסוכר, לאחר שהטביל מקודם את הפת במלח. לסימן טוב.

פרק ג: המבילת פרוסת המוציא בראש השנה בדבש ובמלח

או רק בדבש

- יב -

כרתי יכרתו כו', סלקי יסתלקו כו', תמרי יתמו כו', קרי מפני שממהר להיות גדל. ומזה רבו המנהגים כל מקום ומקום לפי מנהגו, כמו באשכנז שרגילים לאכול בתחילת הסעודה תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה.

מנהג אכילת התפוח בדבש הובא להלכה בדברי הרמ"א (שם) ויש נוהגים לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים

המקור למנהג המקובל בכל תפוצות ישראל לאכול 'סימנים' בליל ראש השנה מובא במסכת כריתות (ו, א) ונפסק בדברי הטור (או"ח סי' תקפג סע' א) "אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא, יהא איניש רגיל למיכל בריש שתא, אתרוגא, קרי, רוביא, כרתי, סלקי ותמרי, רוביא. פירש רש"י, תלתן. רוביא ירבו זכויותינו,

פח

ר ין

סימן ג

כצבי

תתחדש עלינו שנה מתוקה, וכן נוהגים" [בשו"ת נטעי גבריאל (ראש השנה פרק כח) כתב: "ומקור אכילת דבש מבואר בתשובת רב נטרונאי גאון שכתב, והיה שותה מי דבש ואומר שתהיה השנה הבאה עלינו מתוקה"].

בנוסף למנהג לאכול תפוח בדבש בתחילת הסעודה, המוזכר בדברי הראשונים, רבים נוהגים לטבל בדבש גם את פרוסת החלה שברכו עליה המוציא לחם מן הארץ, כמובא במטה אפרים (סי' תקפג סע' א) "ונוהגים לטבול פרוסת המוציא בדבש, ואוכל. ואומר יהי רצון שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". והגהות קצה המטה (אות ד) כתב: "ויש רמז וסמך על זה, דבמזמור פ"א בתהלים, שהוא השיר של ראש השנה כתיב (פסוק יז) וַיֵּאכְלֵהוּ מִחֶלֶב חֶטָּה, שהוא פרוסת המוציא, וסמך ליה ומצור דבש אֲשֶׁבִיעֶךָ. וכעין זה בספר מקדש מעט בשם הרוקח". מנהג זה הובא במשנה ברורה (שם ס"ק ג).

ומעתה יש לברר, האם כאשר טובלים את פרוסת המוציא בדבש, מטבילים קודם את פרוסת המוציא גם במלח, כנהוג בכל ימות השנה, וגם בדבש לסימנא טבא. או שאין לעשות כן, היות והמלח סותר את המתיקות שב"סימן" הטבלת הפרוסה בדבש, ולכן יש להטביל את הפרוסה בדבש בלבד.

- יג -

רבי נסים אברהם אשכנזי, רבה של איזמיר, הביא בשו"ת מעשה אברהם

(יו"ד סימן ל) את דברי ההלכות קטנות [אות ב] שהתיר להביא סוכר עם הקרבנות, וכתב: "אם כנים אנו בזה, יפה מנהגם של ישראל לטבל בראש השנה פת המוציא באצוק"ר במקום מלח, והוא דהא דקי"ל דמצוה להביא מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר על כל קרבנך תקריב מלח, כמ"ש הרמ"א באו"ח סי' קס"ז סי"ח. והשתא כיון דקרבן גופיה מותר למלוח באצוק"ר, כמ"ש משם הלכות קטנות, אם כן גם לטבל פת המוציא, דהאכילה כקרבן, מותר באצוק"ר. ועיין להרב מגן אברהם בהלכות ראש השנה סי' תקפ"ג ס"א בד"ה תפוח שכתב ויש נוהגים לטבל המוציא כדבש. כנראה דדבש ואצוק"ר הכל אחד, וכנראה מדברי הלכות קטנות".

ובן מבואר בשו"ת תורה לשמה [אות יב] לאחר שכתב כי לפי דברי ההלכות קטנות אפשר להביא לשולחן סוכר במקום מלח [בכל ימות השנה], הוסיף: "ואמרת כי על זה סמכו העולם להניח בראש השנה על השולחן סוק"ר תמורת המלח, להטביל בו פרוסת המוציא שרוצים לעשות זה בראש השנה לסימנא טבא".

ומתבאר בדבריהם, כי לפי ההלכות קטנות, שהסוכר נחשב כמלח לענין הקרבת הקרבנות, אין צורך להביא מלח לשולחן בראש השנה, ודי בהבאת הסוכר. והטיבול הנהוג לעשות בכל ימות השנה במלח, יעשה בראש השנה בסוכר, לסימנא טבא "דדבש ואצוק"ר הכל אחד".

ר ין

סימן ג

כצבי

פמ

וייש הנוהגים להטביל את פרוסת המוציא בדבש ולא במלח, אך יחד עם זאת, מביאים את המלח לשולחן לזכרון הקרבנות ולהגן מפני הפורענות, וכפי שכתב בספר נטעי גבריאל (ראש השנה פרק כח הערה יז) "נהגו הרה"ק רבי נפתלי ממעליץ, והחזון איש וגיסו הקהילות יעקב, שלא טבלו במלח רק בדבש, וכן נהג כ"ק אדמו"ר מהרמ"ש מקאלוב. אכן אף שאין טובלים במלח מכל מקום יהא המלח מונח על השולחן, וכמו שכתב בשו"ע סי' קס"ז ס"ה, וכן הורה הגאון בעל שבט הלוי. ואפשר לפי דברי מעשה אברהם הנ"ל אין צריך להניח מלח על השולחן".

- יד -

לעומתם, רבים אחרים נהגו לטבל את פרוסת המוציא גם במלח וגם בדבש, וכפי שכתב התורה לשמה בהמשך דבריו:

"אך באמת אין לנו ראייה ברורה לדין זה שחידש הרב הלכות קטנות שיועיל הסוק"ר תמורת המלח בקרבן, ויש לפקפק בזה. על כן בראש השנה, הגם שבביתי מביאים סוק"ר לסימנא טבא להטביל בו פרוסת המוציא, הנה אני מביא גם מלח בכלי אחר, ומטבל הפרוסה כאן וכאן. כי באמת בטיבול הפרוסה במלח יש סוד וכוונה עמוקה, כי המל"ח הוא אותיות לח"ם, והלחם הוא סוד ג' חסדים שהם ג' הויו"ת בגימטריא לח"ם, והמלח הוא סוד ג' גבורות הנמתקות על ידי החסדים. ועל ידי הטיבול הזה לחם במלח מתמתקים

הגבורות בחסדים, כי כל מלח הוא קצת מרירות ודין, וכנזכר כל זה בדברי רבנו הגדול האריז"ל. ועל כן לפי הכוונה והסוד הנזכר, קשה לומר שיועיל הסוק"ר במקום מלח בטיבול הלחם בו. ולכן מוכרח אני להביא מלח ולטבל בו הפרוסה גם בראש השנה".

ומבואר במסקנת התורה לשמה, כי המנהג לטבל את פרוסת המוציא בדבש בליל ראש השנה, אינו במקום הטיבול במלח, אלא בנוסף לו. שכן הסודות הטמירים המכוונים בטיבול הלחם במלח, אינם מתקיימים בטיבול לחם בסוכר. ומתוך כך נהג הבן איש חי [מחבר שו"ת תורה לשמה] להביא בליל ראש השנה לשולחנו הן מלח והן סוכר, וטבל את פרוסת המוציא הן במלח, בכוונת "מיתוק הגבורות בחסדים", והן בסוכר, לסימנא טבא.

וכן נקט בהגהות קצה המטה (שם) שהמנהג לטבל את פרוסת המוציא בדבש אינו במקום הטיבול המלח: "ומכל מקום אין לבטל המנהג מהאריז"ל והמקובלים לנהוג ככל השנה לטבל פרוסת המוציא במלח ג' פעמים למתק הגבורות על ידי החסדים כידוע, ומכל שכן בימים אלו". וכן כתב הכף החיים (שם אות ד) "ומנהג אשכנז מטבילים פרוסת הבציעה בדבש, לומר תהא השנה הבאה עלינו מתוקה וטובה לנו. ועתה גם בספרד יש נוהגין כן לסימן טוב. והיינו שמזמינים כלי שיש בו דבש או סוקר על השולחן, ואחר פריסת המוציא מטבל הפרוסה ההיא של המוציא במלח ג'

ע

ר ין

סימן ג

כצבי

פעמים. ואחר כך מטבלם בדבש או בסוקר לסימן טוב ואוכל. וכן יעשה בסעודת שחרית ובליל שני ומחרתו. אבל לא יטבל בדבש לבד בלתי מלח תחילה, משום דטיבול חתיכת המוציא במלח הוא למתק הגבורות. ואם כן אינו מן הראוי לבטל זה בשום סעודה, כידוע ליודעי ח"ן".

- טו -

אולם המנהג לטבל את הפת הן במלח והן בדבש עדיין תמוה, היות והמלח סותר את המתיקות שב"סימן" הטבלת הפרוסה בדבש, כפי שנשאל רב יוסף חיים זוננפלד, רבה של ירושלים, בשו"ת שלמת חיים (סימן שמו) "ולכאורה אחרי דנוהגים לטבול פרוסת המוציא בדבש, ואם יתן עליה גם מלח יהיה נותן טעם לפגם, ואין ראוי לעשות זה בליל ראש השנה. והרי העיקר שהוא טובל בדבש הוא לסימן טוב על שהוא מתוק, ואפילו אם נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, אבל אם כן עדיף טפי שלא יטבול פרוסת המוציא בדבש, שזה אינו מצוה כי אם לסימן טוב המתיקות, ובאופן זה [שמטביל את הפת גם בדבש וגם במלח] הוא טעם פגום. ולפי זה יש לומר באמת אלו הנוהגים לטבול המוציא בדבש לא יטבלו במלח, והיינו אפילו לפי מה שהביא הבאר היטב בסי' קס"ז דעל דרך הנסתר צריך מלח אפילו על פת נקי, מכל מקום כאן אי אפשר".

השלמות חיים השיב כי אמנם יש לטבול את פרוסת המוציא בדבש

ובמלח, וכדי שהטעם "לא יהיה פגום", יטבול את הפרוסה קודם בדבש לסימנא טבא, ולאחר מכן במלח: "וודאי נכון להביא מלח, ולטבול בדבש ולטעום. ושוב אני טובל במלח, אבל לא בפעם אחת, כי אם משני צדדים. ואני טועם מקודם הדבש עם הלחם לסימנא טבא, ושוב אני טובל במלח גם כן ולהזכיר ברית מלח עולם".

ונראה ליישב את השאלה, מדוע אין בטיבול המלח בנוסף לדבש משום נתינת טעם לפגם, בדרכים נוספות.

האבני נזר (יו"ד סי' תכג אות ד) כתב בנדון מצה עשירה, שיש הבדל בין דבש למי פירות: "היין והשמן והדבש מגוף העיסה, והרי גוף המצה עשירה. אבל מי פירות שאינן מגוף המצה, חשיב כאילו טבל המצה ביין, דטעם המצה אינה עשירה". ולפי דבריו יש לומר כי הדבש חודר לתוך הפרוסה עצמה, ואילו המלח נמצא מעל הפרוסה, ולכן אין זה נחשב כנתינת טעם לפגם, כיון שהמלח והדבש אינם באים במגע

השם משמואל (ראש השנה שנת תרע"ד) כתב: "מנהגנו לאכול תפוח מתוק בדבש וכן להטביל פרוסת המוציא בדבש, כי דבש הוא דבר המהפך כל הניתן בו לדבש, כמבואר בפוסקים. והוא פועל דמיוני להפוך חשוכא לנהורא, ומרירא למיתקא. והזמן נאות לזה, כי ראש השנה הוא הראשית, והכל בטל אל הראשית, על כן בכח הראשית להפוך הכל".

עא

כצבי

סימן ג

ר ין

בה דבש ומלח, אלא מקיים את המנהג לטבול את פרוסת המוציא בדבש ובמלח בשתי פרוסות נפרדות.

והנה לעיל [אות ב] הובאו דברי המנחת חינוך (מצוה קיח אות יב) שאין היתר להקריב סוכר במקום מלח, כי קיום מצות הקרבת מלח אינו דוחה את איסור הקטרת דבש על המזבח, היות והכלל "אין עשה דוחה לא תעשה" לא נאמר במקדש. ולפי דבריו יתכן לומר, שעל השולחן בבית, הטבלת הפרוסה בדבש ובמלח היא כעין "עשה דוחה לא תעשה", והיינו שהצורך להטביל בדבש לסימנא טבא הוא "עשה", אשר דוחה את ה"לא תעשה" של נתינת הטעם לפגם על ידי תערובת המלח והדבש, ולכן אין כל מניעה לטבול את אותה פרוסת המוציא גם בדבש וגם במלח.

הדבש מסמל "מהפך", היות וכל דבר הניתן בו נהפך לדבש. לכן בראש השנה, שרצוננו שהקב"ה יהפוך עלינו לטובה את חושך לאור ואת המר למתוק, טובלים את התפוח ואת פרוסת המוציא בדבש, כ"סימן" לדבר, ו"סימנא מילתא". ואם כן, אפילו אם המלח סותר את טעם הדבש, אין בזה נתינת טעם לפגם כלל וכלל, ואדרבה, היא הנותנת, בהטבלת פרוסת המוציא במלח מדגישים את תכונת הדבש, ה"מהפך" כל דבר לדבש, וכן יהיה עלינו לטובה ולברכה.

ואילו מנהגו של האדמו"ר מליובאוויטש היה לטבול את פרוסת המוציא בדבש, ולאחר מכן היה טובל פרוסה אחרת במלח שהיה מונח על שולחנו. ובמנהג זה כמובן אין "טעם לפגם", כשאלת השלמת חיים, שהרי אינו אוכל פרוסה אחת שיש

סיכום המנהגים בטבילת פרוסת המוציא בליל ראש השנה מובא בספר נטעי גבריאלי (פרק כח סע' ז):

נוהגים לטבול את פרוסת המוציא בדבש, ומכל מקום אין לבטל גם הטיבול במלח ג' פעמים כמו תמיד. [א] יש נוהגים לטבול בדבש באותו צד שמטבל במלח [קצה המטה, תורה לשמה, כף החיים].

[ב] ויש נוהגים לטבול צד אחד בדבש [ואחר כך] צד השני במלח [שלמת חיים].

[ג] ויש נוהגים לטבול פרוסת המוציא במלח ולאכול, ואחר כך מטבלים הפרוסה בדבש ואומרים יהי רצון [ספר טעמי המנהגים סימן תשן].

[ד] ויש שאינם טובלים כלל במלח [מעשה אברהם].

[ה] האדמו"ר מליובאוויטש טבל פרוסה אחת בדבש, ולאחר מכן נטל פרוסה אחרת וטבל אותה במלח.

עב

ר ין

סימן ג

כצבי

פרק ד: הטבלת פרוסת המוציא והתפוח בדבש או בסוכר

- טז -

להחמיר שלא לאכול דבש, כמ"ש בקונטרס רוח חיים בס"ד".

ובטעם הדבר שסוכר עדיף על דבש, כתב רבי יצחק פלאג'י, בספרו יפה ללב (ח"ב דף קי"ח ע"ב אות ב) "יש לאכול התפוח עם סוכר ולא עם דבש, כי דבש תחילתו מתוק וסופו מר, והדבש כשעובר עליו זמן רב נעשה מר, ולפי זה טוב שלא לאכול דבש בראש השנה. ויעשו התפוח והתבשיל בסוכר לבן, כיון שמה שנהגו כן הוא לסימנא טבא. ובמקום אחר (ח"ג דף י"ח ע"א) הוסיף: "ועוד כי דבש הוא גבורה, ובראש השנה צריך מיתוק הדינים ועל כן יפה מנהגינו לעשות בסוכר לבן דוגמא דחמאה שהוא חלב חסד".

ומבואר בדבריהם, שאדרבה, עדיף להטביל את התפוח ופרוסת המוציא בסוכר מאשר בדבש.

ואמנם דברים אלו מחודשים, וכפי שתמה בסידור שדה יער (הוספות ומילואים לסימן כח) "וכי נימא דטעו כל הראשונים הקודמים ואמרו להביא דבש אשר יש בו חסרון, עד שבאו האחרונים וגילו את החסרון. ועוד, שמנהג הטיבול בדבש לא הונהג על פי ההמון, ורק הרבנים הראשונים החרישו עד שבאו הרבנים האחרונים וגילו חסרונו. לא ולא, אלא מנהג הטיבול בדבש, הרבנים הראשונים הן הם שכתבו להטביל בדבש. ומלבד כל זאת, הנה רואה הייתי לאחד מן הראשונים, הוא בעל תרומת

מוציא הדברים נשוב לדון בשאלה שפתחנו בה, האם כאשר נמצא במקום שאינו יכול להשיג דבש, ניתן להמשיך בקיום מנהג הטבלת התפוח או פרוסת המוציא גם בסוכר [או בכל דבר מתוק אחר], לסימן שתתחדש שנה מתוקה. או שמא הסימן הוא בדבש דווקא, ולא בכל דבר אחר.

והנה בדברי המעשה אברהם והתורה לשמה [אות יד] מפורש שניתן לטבול את התפוח ואת פרוסת המוציא בסוכר במקום דבש, כדברי המעשה אברהם "ועיין להרב מגן אברהם שכתב ויש נוהגים לטבל המוציא כדבש, כנראה דדבש ואצוק"ר הכל אחד", וכמו שכתב התורה לשמה "ואמרת כי על זה סמכו העולם להניח בראש השנה על השולחן סוק"ר תמורת המלח, להטביל בו פרוסת המוציא שרוצים לעשות זה בראש השנה לסימנא טבא", ומשמע מדבריו שהטיבול בסוכר היה במקום הטיבול במלח ובדבש.

ובספרו בן איש חי (שנה ראשונה, פרשת נצבים אות ד) הדברים כתובים במפורש: "ואחר כך יאכל תפוח מבושל בסוכר ויאמר שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואין אומרים כדבש". בסוכר, ולא בדבש. וכן כתב רבי חיים פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סימן יב אות טז) "התפוח יעשנו בסוקאר ולא בדבש, כי בעשרת ימי תשובה ראוי

ר ין

סימן ג

כצבי

עג

הדשן שכתבו משמו בספר לקט יושר (עמ' 124) אוכלים דבש וכל מיני מתיקה, דבש חי סימן טוב לאכול בראש השנה, ודבש דבורים מן המוכחר כי הדבורים דמו למשפט כי עושים נקמה לפעמים ומה שיוצא מהם הוא מתוק. וסימן לדבר שאנו יוצאים ממידת הדין למידת רחמים, ע"כ. הרי דיש ענין בדבש חי או דבש דבורים בדווקא, שלא כדברי היפה ללב שכתב כי אין ראוי לאכול דבש בראש השנה.

גם בדברי השם משמואל (ראש השנה תרפ"א) מבואר, שהטיבול הוא דווקא בדבש, כדבריו: "ויש להתבונן אחר שהתפוח מעצמו הוא מתוק, למה נצרך עוד לטבלו בדבש, וכן המנהג לטבול פרוסת המוציא

בדבש ולא במיני מתיקה אחרים". ובטעם הדבר כתב השם משמואל: "ויש למשול לרופא חנם המתחסד עם החולה ומשקהו תרופות או עושה לו ניתוח קל כדי לרפאותו ולהעמידו בחיים, שגם מה שמצער את החולה איננו עונש או נקמה, אלא חסד גמור, כך הם הדינים דירחא שביעאה [החודש השביעי, חודש תשרי] שהכל הוא חסד גמור, והדינים יש לכנותם גבורה שבחסד. והנה ידוע שדבש יש בו חוזק עד שמחמת חוזקו מהפך את הניתן בתוכו לדבש, כמ"ש רבינו יונה, ומ"מ טבעו הוא מתוק, לא ככל דברים החזקים שטבעם איננו מתוק, שהחוזק שבו איננו אלא מתוצאות המתיקות, ונוכל להמליץ על חוזק שהוא תוצאות גבורה שבחסד".

על פי זה נראה ברור, שאם נמצא במקום שאינו יכול להשיג דבש, או במידה ואינו אוהב דבש, ודאי ניתן להמשיך בקיום מנהג הטבלת התפוח או פרוסת המוציא גם בסוכר, שהרי יש פוסקים שאפילו העדיפו להטביל את התפוח ופרוסת המוציא בסוכר מאשר בדבש, ואם כן כאשר אין דבש, פשיטא שיטביל את התפוח ופרוסת המוציא בסוכר.

ונראה שיש מעלה בסוכר מאשר כל דבר מתיקה אחר, כמבואר בדברי היפה ללב שהסוכר הוא "דוגמא דחמאה שהוא חלב חסד".

יחד עם זאת, לדעת פוסקים אחרים, יש לטבול את פרוסת המוציא ואת התפוח בדבש בדווקא, כמבואר לעיל.

